

KLASICISTINIO STILIAUS PARKŲ MENO TENDENCIJOS BEI RAIDA EUROPOJE IR LIETUVOJE

Albinas Mocevičius

Architektūros pagrindų ir teorijos katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lietuva,

El. paštas amocevicus@yahoo.com

Įteikta 2009 06 23

Santrauka. Straipsnyje trumpai aptariama klasicistinio stiliaus parkų meno raida bei tendencijos XVII a. pab. – XIX a. pr. Europoje ir Lietuvoje. Didžiausias dėmesys kreipiamas į klasicistinio stiliaus bendrąsias atsiradimo priežastis, raidos ypatumus ir pokyčius, kurie buvo juntami po prieštaringai vertinamos Baroko epochos. Remiantis to meto Europos valstybėse (Prancūzijoje, Anglijoje, Vokietijoje, Rusijoje ir Lenkijoje) sukurtų klasicistinio stiliaus parkų ansamblių bendrais bruožais, planine ir erdvine struktūra, bandoma surasti sąsajų ir išskirtinumo požymių Lietuvos parkuose. Trumpai apžvelgiami Europos šalių kraštovaizdžio ir gamtos mokslų specialistų teoriniai bei praktiniai darbai, kurie buvo reikšmingi kuriant naujojo stiliaus parkus. Taip pat straipsnyje atkreipiamas dėmesys į ne visai tiksliai vartojamus terminus lietuviškoje literatūroje, apibūdinančius klasicistinio stiliaus parkus, pateikiama trumpa santrauka apie reikšmingiausius sukurtus ir perplanuotus Lietuvos klasicistinio stiliaus parkus.

Reikšminiai žodžiai: klasicizmas, parkų meno tendencijos, kraštovaizdiniai parkai, kompoziciniai elementai, akcentai, želdynai.

Įvadas

Meno istorijoje ir menotyroje visada buvo sunku kategoriškai teigti ar nustatyti aiškią meno formos ar stiliaus raidos pradžią ir pabaigą. Mene vyksta nenutrūkstama evoliucija, kurią galima suprasti iš atskirų stilių laikotarpių, bandant sudėlioti chronologiškai, bet nenubrėžiant griežtų matematinų ribų. Daugeliu atvejų, jeigu dabartiniai meno kūriniai „dalyvavo“ istorijos procese, būtų sunku priskirti juos tik vienam meno stiliui. Jei kalbėsime apie architektūros istoriją ir stilius, pavyzdžiui, nuo vėlyvosios antikos, datuoti konkrečiais metais vieną ar kitą stilių būtų neįmanoma ir neteisinga. Mene stiliai laisvai ir palaipsniui pereidavo nuo vieno prie kito. Šioje raidoje netgi atsirasdavo pereinamųjų stilių tarpsnių. Menininkai savo kūryboje neretai įkūnydavo kelių stilių sintezę. Todėl analizuojant ir pateikiant konkretaus stiliaus raidą, atsiradimą ir jo sunykimą netikslu būtų pradėti nuo metų ar vietos (Belting 2002). Naujos idėjos mene skleidėsi palaipsniui, tam tikru laikotarpiu arba kokiam nors

meno kūrinyje jos buvo išgryninamos. Jei kalbėsime apie klasicistinį stilių (lot. *classicus* – pavyzdinis) meno istorijoje, chronologiškai šis stilius išsirutuliojo iš baroko. Meno tendencijų pokyčiai naujuoju laikotarpiu buvo akivaizdūs – įsivyravo racionalumo, aiškumo, grynumo, antikos renesanso meniniai kriterijai.

1. Klasicistinio stiliaus ištakos ir paplitimas Europoje

Istorijoje klasicistinis stilius atsirado XVII a. pab. – XVIII a. pr. absoliutizmo klestėjimo laikotarpiu Europoje (Ado ir kt. 1975). Nors šiame straipsnyje svarbiau ne išsiaiškinti, kada tiksliai ir kur atsirado šis stilius, o pateikti klasicistinio stiliaus atsiradimo priežastis mene, estetikos teorijos supratimą ir konkrečiau – kraštovaizdžio architektūros raidą šiuo laikotarpiu, klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijas Vakarų ir Rytų Europoje bei Lietuvoje.

Barokiniam stiliui pasiekus apogėjų, įvairiose meno srityse pradeda rasti sąlygiškai naujų idėjų. Jos skirtingai reiškiasi dailėje, literatūroje, muzikoje, teatre, architektūroje ar planuojant miestus. Kaip ir kiekviena visuomeninė ar ekonominė santvarka, taip ir meno stiliai po tam tikro laikotarpio pradeda kritikuoti ir nenumaldomai turi keistis arba žlugti. Barokas buvo ne išimtis. To meto visuomenėje brendo nepasitenkinimas pernelyg neracionaliu, eksperimentiniu ir puritonišku valstybių ir monarchų gyvenimu. Visose visuomenės gyvenimo srityse pasigendama racionalumo, tvarkos, prasmingumo.

Kritikos banga XVII a. labiausiai pradeda jaustis teatro, literatūros kūriniuose. Dailėje ir architektūroje menininkai ieško naujų kūrybos impulsų, siekia prigesinti ekstravagantiško stiliaus protrūkį.

Architektūroje atsigręžiama į antikos meną ir jo principus, dailėje prisimenama gamta, literatūroje ir teatre atsiranda naujų žanrų ir kanonų, kūriniuose kritikuojama monarchija, skleidžiamas švietėjiškas gyvenimo būdas ir t. t.

Šiems pokyčiams meno istorijoje turi įtakos Europos valstybių monarchų varžymasis tarpusavyje, valdymo politikos ir estetikos suvokimo praradimas (Gombrich 1995).

Naujojo stiliaus – klasicistinio – sklaida Europoje pradėjo plisti iš Italijos (antikos meno principai), iš Anglijos (konstitucinės monarchijos restauracija, novatoriškų idėjų plėtros galimybės) ir sparčiausiai pasireiškė Prancūzijoje (Baroko epochos viršūnė, politinio ir socialinio gyvenimo pokyčiai visuomenėje) (Benevolo 1998).

Šios sklaidos ypatybės turėjo didelės įtakos tolesnei klasicistinio stiliaus architektūros, parkų meno raidai ir tendencijoms.

Naujosios klasicizmo idėjos architektūroje buvo paremtos antikos meno principais ir kanonais, o parkų menas buvo kuriamas dviem kryptimis: prancūziškąja ir angliškąja. XVII a. vid. ir pab. žemyninėje Europoje tobulinami ir plečiami prancūziškojo barokinio stiliaus parkai, o Anglijoje XVII a. pab. – XVIII a. pr. kuriami klasicistinio stiliaus parkai.

Kadangi Prancūzijoje, Vokietijoje, Lenkijoje ir kitose to meto valstybėse buvo paplitusios Baroko epochos meno tendencijos, naujasis meno stilius sunkiai „skynėsi“ sau kelią. Anglijoje priešingai – naujos idėjos sklido mene ir visuomeniniame gyvenime labai sparčiai ir sklandžiai, be pasipriešinimo. Ko gero, ne vien tik dėl politinių priežasčių (konstitucinė monarchija), bet ir dėl estetinių (priešprieša prancūziškajam barokui) (Bumblauskas 2005). Anglams buvo priimtines-

nis antikos menas nei puošnus prabangusis barokas. Filosofo J. J. Rousseau teiginiuose atkreiptas dėmesys į natūralaus kraštovaizdžio vertybes, jos supriešinamos su formaliu teritorijų geometrizavimu (Vanagas 2003). Naujasis klasicistinis stilius Anglijoje turėjo tvirtą pagrindą – paladianizmą, kuris tuo metu buvo paplitęs miestų ir užmiesčio vilų, žemvaldžių rūmų architektūroje. Šiuo laikotarpiu Anglijoje labai domimasi Renesanso laikotarpio architekto, teoretiko Andrea Palladio (1508–1580 m.) idėjomis, išdėstytomis traktate *Quattro Libri dell'Architettura* (1570), kuriame aukštinamos antikos ir Renesanso idėjos (Jakovlevas-Mateckis 2008). XVIII a. Paladijaus knyga ir kūriniai (*Villa Barbaro* Italijoje, XVI a.) (The Garden book 2000) buvo didžiausias autoritetas visais architektūrinio skonio ir architektūros taisyklių klausimais. Suprojektuoti užmiesčio vilų Paladijaus kanonais buvo mados ir gero skonio išraiška (Gombrich 1995) (1 pav.).

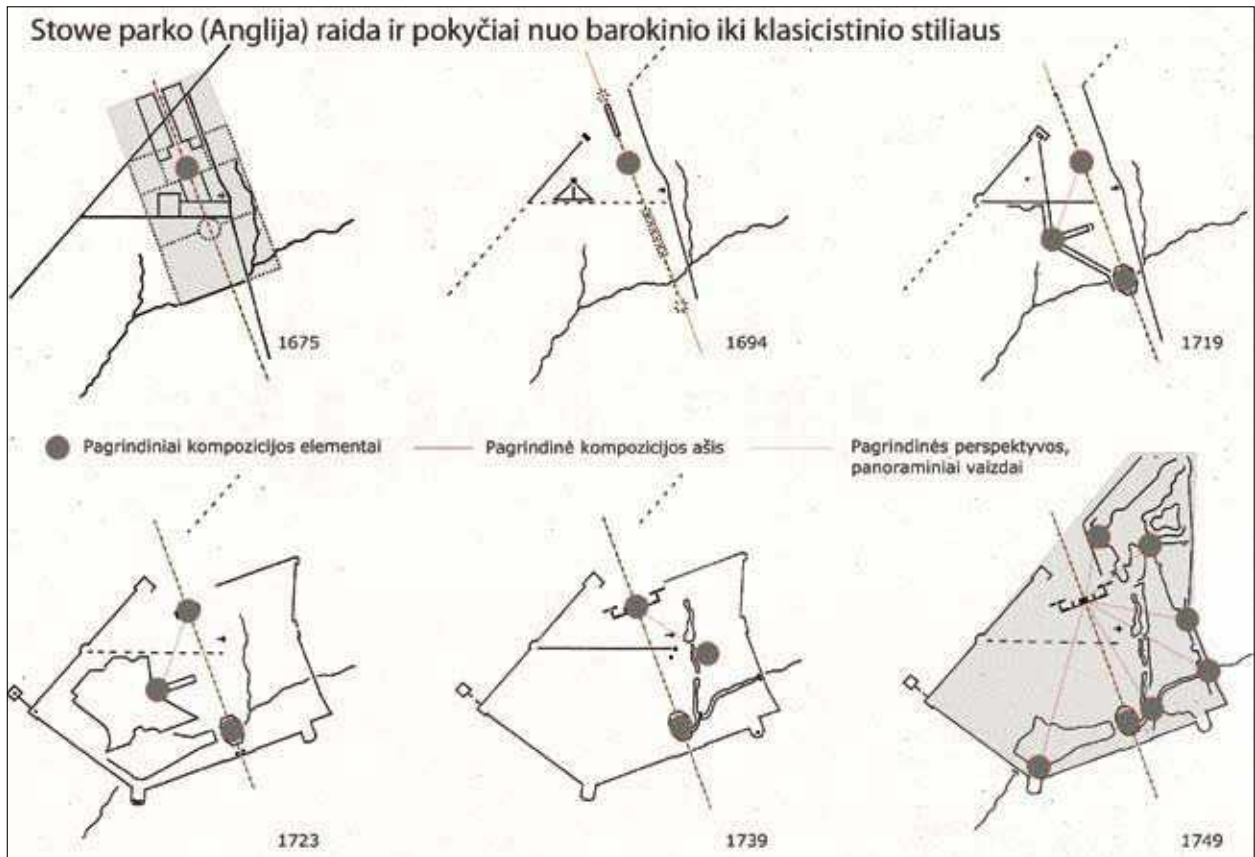

1 pav. Klasikinis Paladijaus vilos modelis, daręs įtaką klasicistinio stiliaus rūmų architektūrai (*Villa Capra*, XVI a.)

Fig. 1. Classical model of Paladis Villa which had an influence on architecture of classicism style (*Villa Capra*, 16 c)

2. Klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijos Europoje

Klasicistinio stiliaus parkai XVIII a. pr. projektuojami pagal aiškiai nusakomus kriterijus – sąmoningai atsisakant taisyklingo perspektyvinio plano (buvo būdinga barokinio stiliaus parkams). Naują ir ryškų postūmį parkų meno raidai padarė minėti parkų komponavimo pokyčiai šiuo laikotarpiu (Hobhouse 2002). Naujosios meno tendencijos akivaizdžios šiuose Anglijos parkuose: *Badminton* (1682), *Chesworthe* (1685), *Melburn Hole* (1704–1711), *Stowe* parke (1738) (2, 3 pav.). Pastarasis buvo perprojektuotas iš barokinio stiliaus, autorius W. Kent. Garsiausi klasicistinio

2 pav. Stowe parko raida ir pokyčiai nuo barokinio iki klasicistinio stiliaus

Fig. 2. Development and changes of Stowe Park from baroque to classicism style

3 pav. Chesworth parko 1685 m. planas ir perspektyvos

Fig. 3. Plan and perspectives of Chesworth Park in 1685

stiliaus parkų autoriai Anglijoje buvo W. Kent, W. Chambers, H. Repton, L. Brawn. Minėti autoriai išleido ne vieną teorinį darbą, apibrėžė klasicistinio stiliaus estetinius ypatumus ir tendencijas, taisykles ir postulatus, kuriais reikėtų vadovautis projektuojant parkus, nustatė sodų ir parkų skirtumus, analizavo įvairias kompozicinių elementų formas (Kluckert 2005).

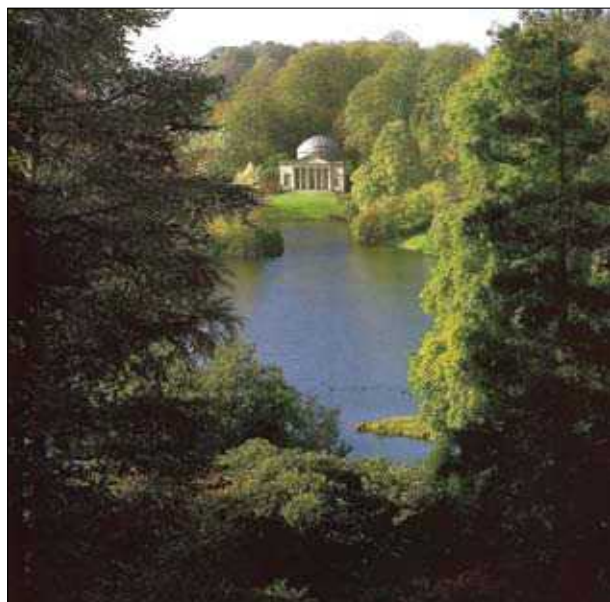
Klasicistinio stiliaus parkai projektuojami atsiskaitant geometrinių formų ir linijų, parko planinėje ir erdvinėje kompozicijoje akcentai tampa natūralūs ir dirbtinai sukurti vandens telkiniai, mažosios architektūros statiniai, medžių ir krūmų grupės. Šie kompoziciniai elementai buvo komponuojami tarpusavyje, kad sudarytų visumos išpūdį ir ansamblio vientisumą.

Būdingos vaizdingose vietose pasodintos medžių, krūmų grupės, kurios perspektyvoje susilieja su natūraliai augančiu mišku. Parkuose buvo statomi antiikiniai pastatai, paviljonai, kolonados, triumfo arkos, vartai (Januškevičius 2004). Mažosios architektūros formos atliko svarbų vaidmenį šio stiliaus parkams (4, 5 pav. a, b). Parkuose statiniai dažnai būdavo perspektyvos ar vietovaizdžio akcentai arba svarbios kom-

pozicijos sudedamosios dalys. Šie svarbūs kriterijai parbrėždavo naująsias šio meno stiliaus tendencijas. Meno tendencijų kaitą lėmė domėjimasis ir botanikos mokslo atradimai, naujų želdynų ir gėlynų veislių išvedimas ir gabenimas iš svetur (pvz., Kinijos, Afrikos kolonijinių valstybių), adaptuojant prie Europos klimato (Majdecki 1993). Klasicistinio stiliaus parkų atsiradimui ir projektavimui įtakos turėjo Kinijos ir Japonijos parkų meno filosofija. Anglijoje šiuos principus išdėstė W. Chambers veikale apie Rytų sodininkystę. Nors parkuose ir buvo panaudojama rytietišku motyvų ir kompozicinių elementų (kiniški paviljonai, tilteliai, bokšteliai), pati parko filosofija nebuvo giliai suprasta ar suprasta paviršutiniškai, domino formos, o ne turinys (Жырнов 1977).

XVIII a. vid. ir pab. angliškosios parkų meno tendencijos paplito ir visoje Europoje: Prancūzijoje (po Didžiosios revoliucijos), Vokietijoje, Olandijoje, Belgijoje, Austrijoje, Lenkijoje, Rusijoje ir Lietuvoje.

XVIII a. antroje pusėje suprojektuotas pavyzdinis klasicistinio stiliaus parkas Vokietijoje – Sanssouci parkų ansamblyje (6 pav., a). Šio parko autoriai P. J. Lenne ir K. F. Schinkel. Sanssouci parkų ansamblis ypatingas tuo, kad tai puikus pavyzdys, kaip sklandžiai ir palaipsniui plito naujos parkų meno tendencijos, nes dalis parko suprojektuota baroko dvasia, o dalis – klasicizmo. Autoriai, kurdami naująjį Sanssouci ansamblį

4 pav. Stourhead parkas. Perspektyvoje matyti antikinio stiliaus statinys prie tvenkinio

Fig. 4. Stourhead Park. One can see an antique-style building by the pond

tarp esamų rūmų, abipus jungiančios abi parkų teritorijas alėjos suprojektavo abejus rūmus, organiškai siedami išpūdingą klasicistinio stiliaus parką su laisvo planavimo takais, atviromis parko aikštelėmis, į parką meistriškai įkomponavo architekto K. F. Schinkel suprojektuotus klasicistinio stiliaus pastatus.

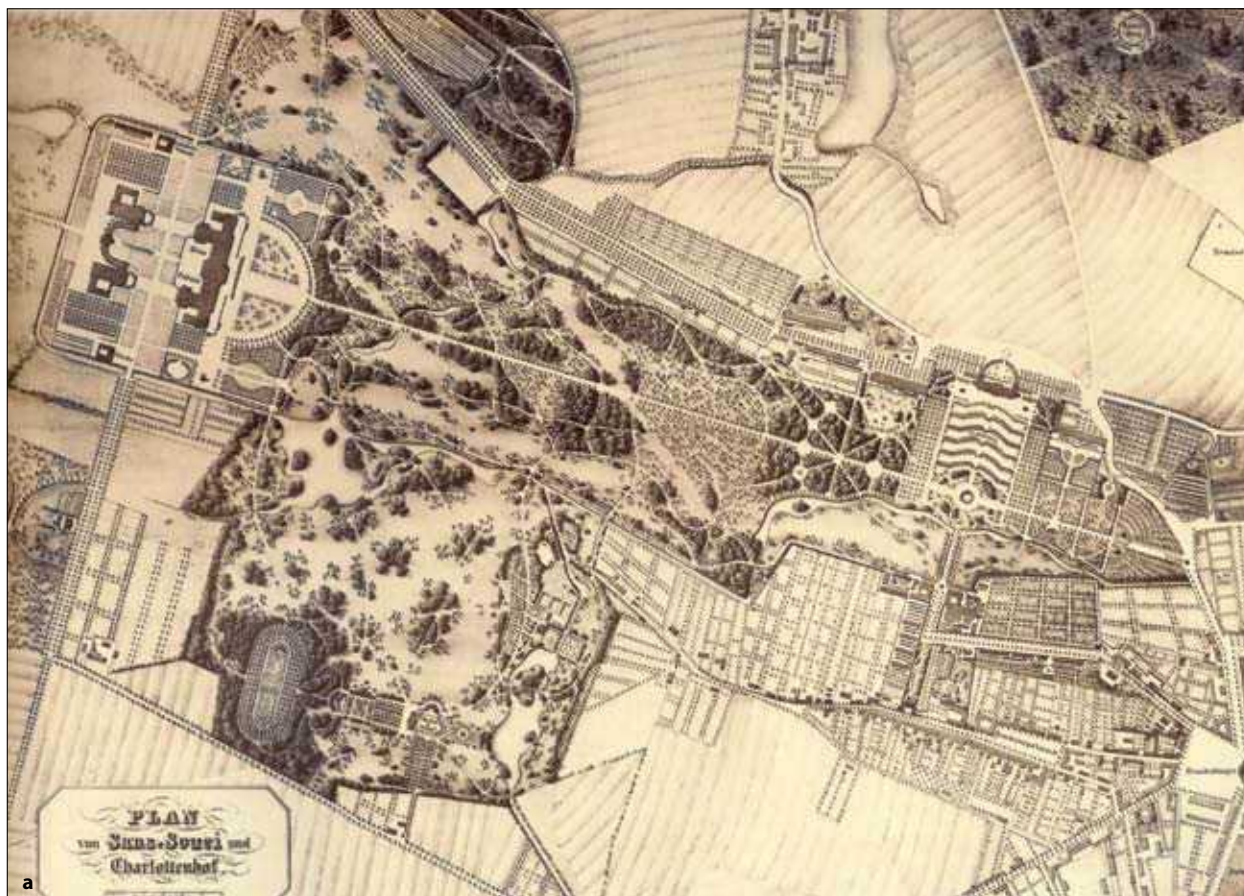
Dar vienas ryškus klasicistinio stiliaus pavyzdys Wörlitz parkas (1769–1773) (6 pav., b). Klasicistiniu stiliu kuriami ir rekonstruojami kai kurie barokiniai Drezdeno, Potsdamo, Berlyno, Miuncheno, Kaselio parkai (Jakovlevas-Mateckis 2008).

Klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijos Rusijoje buvo įkūnytos tik XVIII a. antroje pusėje ir XIX a. pradžioje, nes iki tol vyravo barokinio stiliaus parkų projektavimas ir įkūrimas. Baroko epocha Rusijoje stipriai išsigalėjo dėl glaudžių ryšių su Prancūzija. Bet rekonstruojant ar plečiant esamus parkus, jautriai suliejami du stiliai ir jie netgi vienas kitą papildo, įsisavinamos didelės teritorijos. Klasicistinio stiliaus parkai būdavo kelis kartus didesnio ploto už esamą barokinio stiliaus parką ir išsiplėsdavo iki kelių

5 pav. Klasicistinio stiliaus tendencijos Anglijos Stowe (a) ir Paryžiaus Monceau (b) parkuose

Figs. 5. Tendencies of classicism style in Stowe Park in England (a) and Monceau Park in Paris (b)

6. pav. Sanssouci (a) ir Wörlitz (b) parkai Vokietijoje, sukurti XVIII a. pabaigoje

Figs. 6. Sanssouci Park (a) and Wörlitz (b) Park in Germany, created at the end of 18 c

šimtų hektarų. Taip transformavosi daugelis Europos parkų (Лунц 1985).

Vienas geriausių klasicizmo pavyzdžių Rusijoje – Sankt Peterburgo užmiestyje rekonstruotas Jakaterinos ir Aleksandro parkas *Carskoje Selo* (dab. Puškinas) (1760–1790).

Geriausiu lenkiškojo klasicizmo pavyzdžiu tapo karaliaus Stanislovo Augusto rūmai ir *Łazienki Krolewskie* parkas Varšuvoje (rūmų aut. D. Merlini, parko ansamblio aut. J. C. Schuch) (7 pav.). Tai buvo paskutiniai Stanislovo Augusto rūmai jam karaliaujant. Šiame parke buvo pastatyta nemažai pastatų, būdingų antikai ir Renesansui: kolonados, teatro pastatas, dirbtiniai griuvėsiai, klombos, grotos (Лунц 1985).

7 pav. Łazienki Krolewskie parkas Varšuvoje (Z. Vogel akvarelė, 1796 m.)

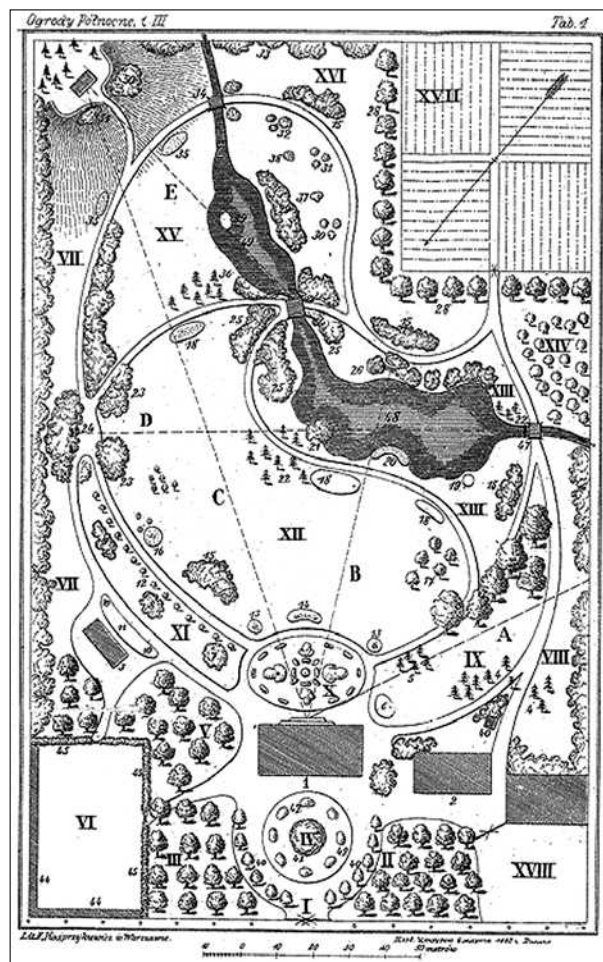
Fig. 7. Łazienki Krolewskie Park in Warsaw (watercolour by Z. Vogel, 1796)

3. Klasicistinio stiliaus parkų teorinė bei praktinė raida ir meno tendencijos Lietuvoje

Lietuvoje klasicistinio stiliaus pastatai ir parkai pradami projektuoti bei statyti apie XVIII a. vidurį. Šiam stiliui išsivalyti mene taip pat buvo svarbios geopolitinės, ekonominės ir sociokultūrinės sąlygos. Lietuvoje atsirado naujų visuomeninių reiškinių, keitėsi vertybių kriterijai, iškilo naujų tikslų, vyko kardinalūs visuomenės idealų ir estetinių pažiūrų pokyčiai (Lietuvos architektūros istorija ... 1994). Svarbiausias įvykis tuo laikotarpiu – 1795 metų Trečiasis Lenkijos ir Lietuvos padalijimas, galutinai padalijęs valstybę tarp Austrijos-Vengrijos, Prūsijos ir Rusijos. Be abejo, nereikėtų pamiršti ir neakcentuoti Šviečiamojam žiaurės estetinių ir filosofinių idėjų, plitusių iš Anglijos per Vokietijos, Lenkijos universitetus, visuomenines organizacijas, menininkus (Kulak 2006), per 1793 m. Vilniaus universitete įkurtą Architektūros katedrą. Į klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijų raidą svarų indėlį įnešė įsteigti Vilniaus, Gardino botanikos sodai ir juose dirbę šios srities profesoriai ir specialistai: J. E. Gilibertas (1741–1814), S. B. Jundzilas (1761–1847), J. Strumila (1774–1847), K. Podčasinskis (1790–1860) ir kt. Kaip ir Anglijoje, taip ir kitose Europos šalyse buvo leidžiami teoriniai ir apžvalginiai parkų meno specialistų darbai: G. Thouin – *Plan raisonnés de toutes les espaces de jardins* (1805), H. Pückler – *Andeutungen über Landchaftsgärnerei* (1834), I. Czartorysk – *Mysli różne o sposobnie zakładania ogrodów* (1805) ir kiti (Majdecki 1993). Ne išimtis buvo ir Lietuvoje J. Strumilos parengti teoriniai parkų projektai, veika-

las „Šiaurės sodai“, 1883 m. (Pilkauskas 2004) (8 pav.). Vilniaus universitete klasicizmo estetiką dėstė Karlas Spampanis (1740–1783) (Bumblauskas 2005).

Lietuvos klasicistinio stiliaus parkai literatūroje dažnai vadinami peizažiniais. Bet tai nėra tikslus terminas, apibūdinantis parkų meno stilistiką. Klasicistinio stiliaus parkus tiksliai apibūdina prof. habil. dr. K. Jakovlevas-Mateckis. Kraštovaizdžio architektūros profesorius siūlo šio stiliaus parkus vadinti klasicizmo kraštovaizdžio parkais, sukurtais vadovaujantis klasicizmo epochos natūralaus kraštovaizdžio formavimo principais (Jakovlevas-Mateckis 2008). Galbūt iš verstinių lenkų, rusų literatūros šaltinių pavartota ne ta terminologija, ilgą laiką buvo vartojami netikslūs terminai. Daugumos knygų, nagrinėjančių Lietuvos parkų meno stilistiką ir raidą, autoriai – ne menotyros specialistai, dėl to terminų jie išsamiau

8 pav. J. Strumilos parengtas teorinis parko projektas veikale „Šiaurės sodai“, 1883 m.

Fig. 8. Theoretical park project prepared by J. Strumila in the work “Northern gardens”, 1883

neanalizavo. Kiti autoriai, rašę apie parkus, tiesiog remdavosi ankstesnių autorių darbais. Todėl siūlyčiau vadovautis tikslesniais terminais, apibūdinančiais parkų meno stilistiką, ypač nuo klasicizmo laikotarpio, kuris turėjo didelę įtaką tolesniems parkuose sukurtiems stiliams.

Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, klasicistinio stiliaus parkai kuriami ant barokinio stiliaus parkų pamatų arba plečiami šalia esančiose teritorijose, kurios dažniausiai integruojasi į miškus (medžių ir krūmų grupės sodinamos ir formuojamos su esamomis grupėmis, peizažą papildo atskiri medžiai ar krūmai) arba tęsiasi iki upės ar ežero kranto. Taip buvo kuriamas vientisas ansamblis su natūraliuoju lietuvišku kraštovaizdžiu. Barokinio stiliaus fragmentai papildydavo ir sudarė vientisą stilių sintezę, kurioje struktūriškai vyraudavo klasicistinio stiliaus tendencijos. Vadovaudamiesi tais pačiais parkų projektavimo principais ir kriterijais, kaip ir Europoje, Lietuvoje kuriami analogiški parkai, gal kiek nusileidžiantys savo dydžiu ir paprastesniais komponavimo elementais. Bet buvo išlaikomos racionalumo, grynumo tendencijos, netikėto įspūdžio meniniai principai. Parkuose buvo gausu antikinių mažosios architektūros statinių, kurie užpildydavo ir formuodavo aiškias parko erdvių kompozicijas ir daugiaplanes perspektyvas.

Klasicizmo epochos parkų meno tendencijos atskleidžiamos Verkių dvaro sodybos ansamblyje (aut. M. Knakfusas ir L. Stuoka-Gucevičius) (9 pav., a, b), Taujėnų dvaro rūmuose ir parke (aut. B. Marikonis, P. de Rossi), Pakruojo parke, Kauno Aukštosios Fredos, Aštriosios Kirsnos, Joniškėlio, Šumsko, Raguvėlės, Paežerių ir kitų dvarų parkuose. Daugiausia klasicistinio stiliaus parkai buvo kuriami rekonstruojant barokinio stiliaus parkus, paliekant atskirus neesminius planavimo fragmentus prie dvaro pastatų (Plungės, Antazavės, Dotnuvos parkai). Prieš rūmus buvo paliekama reprezentacinė aikštė su privažiavimo keliukais (funkcinė paskirtis), vejų ir gėlių parteris su fontanu arba skulptūromis (estetinė paskirtis, akcentai). Už rūmų ir šonuose, perspektyvoje buvo formuojamas kraštovaizdinis parkas su klasicistiniui būdingais komponavimo elementais: lenktomis alėjomis, pasivaikščiavimo takeliais, pievelėmis su atskirų želdinių (dažniausiai įvairių rūšių) grupėmis. Komponavimo principai buvo atskleidžiami atveriamomis erdvėmis į pievas, upę ar kitą vandens telkinį, sustiprinant natūralaus peizažo išraišką. Parkams buvo naudojami vietiniai lapuočiai ir spygliuočiai, svetimžemiai introdukuoti medžiai ir krūmai. Parkų teritorijose laisvas

kompozicijas akcentuodavo tvenkiniai ar upeliai, kurių vagos tekėdavo pakraščiuose, aptakių formų, vingiuojančių krantų, atkartojančių takelius, tvenkiniai. Buvo mėgstamos želdynų alėjos, pabrėžiančios kryptį link rūmų ar kitų dvaro pastatų, bet jos nesikirtė su atviro erdvėmis per vidurį, o ėjo formuojančių želdynų grupių pakraščiais (Tauras 1989). Svarbų vaidmenį atliko teritorijos dydis (Vakarų Europoje parkų teritorija paprastai būdavo keliasdešimt kartų didesnė nei Lietuvoje), kompozicijos elementų mastelis ir sąsajos su urbanistinėmis struktūromis (nors Lietuvoje klasicistinio stiliaus parkai buvo kuriami išraiškingo reljefo vietose ir prie miestų bei miestelių, Europoje sąlytis su urbanistiniais dariniais buvo kiek kitoks, glaudžiai susijęs su visuomenės gyvenimo būdu). Bet kriterijai, būdingi klasicistinio stiliaus parkams ir jų meno tendencijoms, buvo įgyvendinami ir atskleidžiami, sukuriant bendrą ir identifikuojamą ansamblio visumą.

Trumpai apibendrinamas paplitusias klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijas, pateiksiu keletą svar-

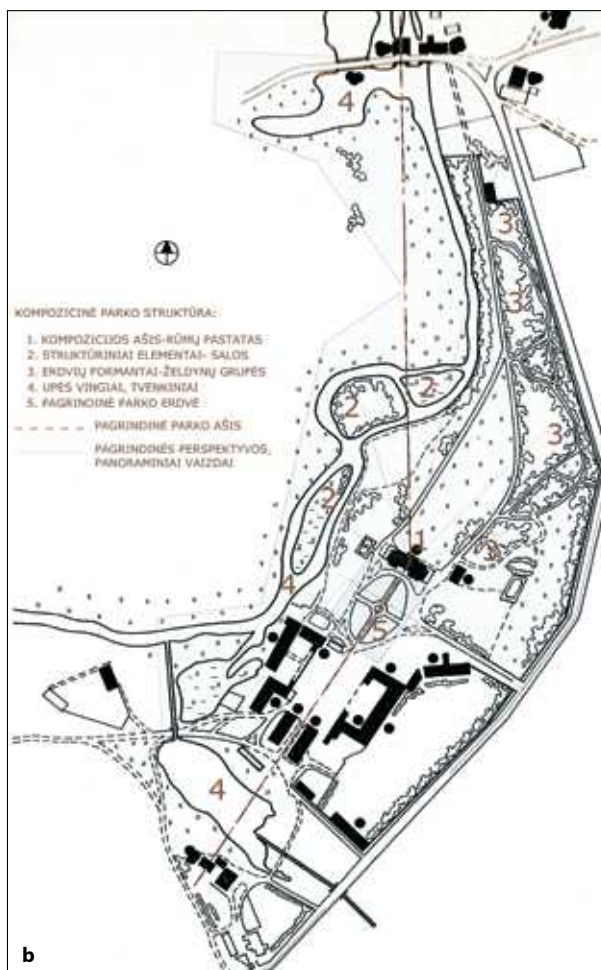
9 pav. Verkių parko fontano vieta (a) ir lenkta alėja (b)
Figs. 9. A place for a fountain and (a) a bent alley (b) in Verkių Park

biausių Lietuvos teritorijoje iki mūsų dienų išlikusių charakteringiausių pavyzdžių. Vienas iš jų – Verkių parkas – įkurtas XVIII a. pabaigoje Neries dešiniame krante ant aukštos terasos ir šlaitų. Parkas užima apie 35 ha. Iš vakarų parką juosia į Nerį įtekantis upokšnis su tvenkiniais. Rytinėje dalyje parkas susijungia su Žaliųjų ežerų miškais. Nuo dvaro vartų link rūmų suprojektuota lenkta alėja, kuri prisijungia prie ovalaus parterio. Akcentu priešais rūmus buvo fontanas. Aukštos parko terasos pietiniame iškyšulyje ir rytiniame pakraštyje yra apžvalgos aikštelių. Reljefo išskirtinumas (gražios Nėries terasos ir aukšti slėniai) ir struktūra, būdinga klasicizmo laikotarpiui, atskleidžia išskirtinę planinę erdvinę parko kompoziciją. Parke racionaliai sudėliotos želdynų grupės, kurios sukuria gilias perspektyvas ir išraiškingas erdves. Išskirtinumo suteikia kelios kompozicinės ašys ir mažosios architektūros statiniai. Parkas šiandien yra geros būklės, išsaugota klasicistinio stiliaus erdvinė planinė struktūra.

Pakruojo parkas užima 9,2 ha ploto, suprojektuotas į šiaurę nuo klasicistinio stiliaus rūmų (10 pav., a, b). Parko peizažą pajūvairina šioje vietoje platesnė Kruojos upė su juodalksniais apaugusia sala. Pasivaikščiojimams įrengti jaukūs vingiuoti parko takeliai, kuriais einant atsiveria puikūs panoraminiai vaizdai. Taip pat svarbus parko akcentas buvo arkinis tiltas su užtvanka (Semaškaitė 2008). Šis parkas taip pat vienas svarbiausių klasicistinio stiliaus parkų Lietuvoje, turi išskirtinę kompozicinę struktūrą ir būdingus šio stiliaus elementus.

Taujėnų dvaro parkas buvo vienas pirmųjų, suprojektuotas Lietuvoje (aut. ir savininkas B. Marikonis, Radvilų žentas) (11 pav., a, b). Parko akcentas buvo rūmai, tvenkinių sistema, apskritas parteris su privažiavimo keliuku ir medžių alėjomis. Parkas iki šių dienų išlaikęs erdvią angliškojo parko struktūrą (Januškevičius 2004).

Kituose minėtuose XVIII–XIX a. klasicistinio stiliaus parkuose buvo išsaugoti baroko bruožai ir planas aplink rūmų pastatą. Prie klasicistinio stiliaus dvaro rūmų pastato dažniausiai būdavo geometrinio plano parteris, medžių alėjos, ovalo formos privažiavimo keliukas. Šie kompozicijos elementai buvo kruopščiai prižiūrimi ir reprezentavo pastatą. Kita dalis teritorijos, dažniausiai antraeilės ansamblio vietos, buvo planuojama kraštovaizdžio parkų meno tendencijomis, laisvai formuojant želdynų kompozicijas, sufokusuojant įvairiais kampais vietovaizdžio panoramą ir perspektyvas į tvenkinius, upelių vingius. Vandens telkiniais buvo kuriamas perspektyvos gilumas, žaismingumas ir išryškinami parko akcentai, būdingi angliškojo

10 pav. Klasicistinio stiliaus parkų meno tendencijos Pakruojo parke (a). Parko plano struktūra ir perspektyva prie upelio (b)

Fig. 10. Tendencies of classicism-style park art in Pakruojis Park (a). The structure and prospect of the Park plan by the spring (b)

11 pav. Taujėnų dvaras (a) ir parkas, sukurtas klasicizmo dvasia (b)

Figs. 11. Taujėnai mansion (a) and park (b) created in classicism spirit

parko tendencijoms. Būtent tokiais kriterijais buvo vadovaujama projektuojant parkus ir jų ansamblius Vakarų Europoje. Meno tendencijos buvo atskleidžiamos pasitelkiant natūralios gamtos grožį ir išskirtinumą. Įvairios gamtinės, ekonominės, geopolitinės, klimatinės ir kitos darančios įtaką laikotarpio sąlygos XVIII–XIX a. Lietuvoje buvo naujo klasicistinio stiliaus kraštovaizdžio parkų meno atsiradimo ir kūrybos tendencijų formantai, atskleidžiantys nuoseklią šių meno kūrinių raidą.

Išvados

1. Istorijoje klasicistinio stiliaus tendencijos pradėjo plisti XVII a. pab. – XVIII a. pr. absoliutizmo klestėjimo laikotarpiu Europoje. Barokiniam stiliui pasiekus apogėjų, įvairiose meno srityse pradeda atsirasti sąlygiškai naujų idėjų. Jos skirtingai reiškiasi dailėje, literatūroje, muzikoje, teatre, architektūroje ar planuojant miestus.

2. Naujojo, klasicistinio stiliaus sklaida Europoje pradėjo plisti iš Italijos (antikos meno principai), iš Anglijos (konstitucinės monarchijos restauracija, novatoriškų idėjų plėtros galimybės) ir sparčiausiai pasireiškė Prancūzijoje (Baroko epochos viršūnė, politinio ir socialinio gyvenimo pokyčiai visuomenėje).
3. Klasicistinio stiliaus parkai projektuojami atsisakant tam tikrų meninių kompozicijos elementų ir kriterijų – geometrinių formų ir linijų, planiniai bei erdviniai akcentai buvo natūralūs ir dirbtinai sukurti, vandens telkiniai ir želdynų grupės natūralių formų, takeliai vingiuoti, sukuriamas gilus perspektyvos ir erdvės pojūtis gamtoje. Būdingos vaizdingose vietose pasodintos medžių, krūmų grupės, kurios perspektyvoje susilieja su natūraliai augančiu mišku. Parkuose statomi antikiniai pastatai. Klasicistinio stiliaus parkų atsiradimui ir projektavimui įtakos turėjo Kinijos ir Japonijos parkų meno filosofija.
4. Lietuvoje klasicistinio stiliaus pastatai ir parkai pradami projektuoti ir statyti apie XVIII a. vidurį. Šiam stiliui įsigalėti mene taip pat buvo svarbios geopolitinės, ekonominės ir sociokultūrinės sąlygos. Lietuvoje atsirado naujų visuomeninių reiškinių, keitėsi vertybių kriterijai, iškilo naujų tikslų, atsirado kardinalūs visuomenės idealų ir estetinių pažiūrų pokyčiai. Meno tendencijos panašios kaip ir Vakarų Europoje, yra tam tikrą identiteto požymių.
5. Lietuvoje klasicistinio stiliaus parkai kuriami ant barokinio stiliaus parkų pamatų arba plečiami šalia esančiose teritorijose, kurios dažniausiai integruojasi į miškus arba tęsiasi iki upės ar ežero kranto. Taip kuriamas vientisas ansamblis su natūraliuoju lietuvišku kraštovaizdžiu. Barokinio stiliaus fragmentai papildydavo ir sudarė vientisą stilių sintezę, kurioje struktūriškai vyraudavo klasicistinio stiliaus tendencijos su komponavimo principais.

Literatūra

- Ado, A. ir kt. 1975. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Mintis. 213 p.
- Belting, H. 2002. *Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma Littera.
- Benevolo, L. 1998. *Europos miesto istorija*. Vilnius: Baltos lankos.
- Bumblauskas, A. 2005. *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla.
- Gombrich, E. H. 1995. *Meno istorija*. Vilnius: Alma Littera.
- Hobhouse, P. 2002. *The Story of Gardening*. London.
- Jakovlevas-Mateckis, K. 2008. *Miesto kraštovaizdžio architektūra*, t. 1. Vilnius: Technika.
- Januškevičius, L. 2004. *Lietuvos parkai*. Kaunas: Lututė.

- Kluckert, E. 2005. *European garden design. From Classical Antiquity to the present day*. Konemann.
- Kulak, T. 2006. Wrocław. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Lietuvos architektūros istorija: nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, t. 2. Red. koleg. pirm. A. Jankevičienė. 1994. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Majdecki, L. 1993. *Ochrona i konserwacja zabytkowych założen ogrodowych*. Warszawa: PWN.
- Pilkauskas, R. 2004. Kraštovaizdžio architektūros raida Lietuvoje, iš *Dailė. Kraštovaizdžio architektūra*, 8–9.
- Semaškaitė, I. 2008. *Dvarai. Spindesys ir skurdas*. Vilnius: Algimantas.
- The Garden book*. London: Phaidon, 2000.
- Tauras, A. 1989. *Mūsų parkai*. Vilnius: Mokslas.
- Vanagas, J. 2003. *Miesto teorija*. Vilnius: Vilniaus akademijos leidykla.
- Лунц, Л. Б. 1985. *Парки мира*. Москва: Стройиздат.
- Жырнов, А. Д. 1977. *Искусство паркостроения*. Львов.

TENDENCIES AND DEVELOPMENT OF CLASSICISM-STYLE PARK ART IN EUROPE AND LITHUANIA

Albinas Mocevičius

Abstract. This paper discusses the development and tendencies of classicism-style park art at the end of the 17th and the beginning of the 19th c in Europe and Lithuania. Major attention is paid to general reasons of the appearance of classicism style, its special features and changes which were visible after contradictorily estimated epoch of baroque. On the basis of general features and planned and spatial structure of park ensembles in classicism of that time in such European countries as France, England, Germany, Russia and Poland, the author attempts to find correlations and special features in Lithuanian parks. The author reviews theoretical and practical works of European specialists in landscape and natural sciences, which were important in developing parks of a new style. Also, attention is drawn to some terms in Lithuanian literature which describe parks in classicism style and which are used unprecisely. A short summary of the most important created and replanned classicism-style parks in Lithuania is given.

Keywords: classicism, tendencies of park art, landscape parks, compositional elements, accents, green plantations.

ALBINAS MOCEVIČIUS

Master, doctoral student (2005), Dept of Fundamentals and Theory of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lithuania. E-mail: amocevicus@yahoo.com

Master of Architecture, VGTU, 2002. Membership: member of Lithuanian Union of Architects (2003). Publications: author of 20 publications in professional press. Projects: author or co-author of 40 realizations of projects of architectural design. Research interests: theory and practice of architecture.